

Türk Lirası'nın Öyküsü

Yılbaşından sonra Türk Lirası'ndan 6 sıfır atılıyor. Herkes heyecanla hazırlanan Yeni Türk Lirası'yla karşılaşmayı bekliyor. 2005 yılı boyunca, eski paralarımızı da kullanmayı sürdürebileceğiz. Ancak 2006'dan itibaren yolumuza YTL'yle devam edeceğiz. Tam böyle bir zamanda, Kurumumuzun Sivil Savunma Müdürü Serdar Yasun'un önce öneri, sonra da yardımlarıyla Türk Lirası'nın öyküsünü sizlerle paylaşmaya karar verdik ve başladık araştırmaya. Türkiye'nin en heyecanlı para koleksiyoncularının öykülerini küçük bir koleksiyoncu dükkânında dinledik. Üç saatlik süre boyunca kimler girip çıkmadı ki bu dükkâna. Dükkânın sahibi, koleksiyoncular arasında parmakla gösterilen Vedat Duman'dı. Burada karşılaştığımız kişilerin heyecanla anlattıkları, bizi de heyecanlandırdı. Bizim öykümüzü de bu sohbetler şekillendirdi...

Para deyince aklımıza, ilk olarak onunla neyi satın alabileceğimiz gelir. Çok sevdiğimiz bir oyuncak ya da çikolatayı kaç liraya alabiliriz? Ancak, para aslında bundan çok daha fazlasını sunar bize. Belki şaşıracaksınız ama, elimize eskiden kalma bir kağıt para aldığımızda, üzerindeki resimleri in-

celeyerek basıldığı dönemle ilgili pek çok bilgiye de ulaşırız. O yılda ülkemizin ekonomik durumu neymiş, gelir kaynaklarımız ve önemli değerlerimiz nelermiş, en önemli yapılarımız, doğa alanlarımız hangileriymiş... Başka hiçbir yerde bulamayacağımız bilgiler. Hiç koleksiyon yaptınız mı? Pul

koleksiyonu? Telefon kartı koleksiyonu? Ya para koleksiyonu? Pek çok insan, kendi için önemli olan, başlangıçta kolayca toplayabileceği ya da merak ettiği şeylerin koleksiyonunu yapar. Bu, insanlar için boş zamanlarını değerlendirmenin zevkli yollarından biridir. Ancak, işi ilerlettikçe topladığı malzemelerin özelliklerini de araştırmaya başlar. Para koleksiyonu yapanlar da, çok eski tarihli paraları toplarken, aynı zamanda o parayla ilgili bilgileri araştırırlar. Sonuç olarak da, pek çok ilginç bilgiye, yani tarihin ta kendisine ulaşmaya başlarlar.

Paranın tarihi çok eski yıllara uzanıyor. Kayıtlara göre, Çinliler MÖ 118 yılında deri para kullanmaya başlamışlar. İlk kâğıt paraysa bu tarihten 920 yıl sonra, yani MS 806 yılında yine Çin'de kullanılmış. Ondan önce de, değişim aracı olarak değerli metaller kullanılıyormuş. Ancak, Türk Lirası'nın tarihi o kadar da eski değil. Bundan 81 yıl öncesine, yani, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşuna uzanıyor. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ilk kurulduğu yıllarda kısa bir süre Osmanlı parası kullanılmış. Çünkü, yeni para basımı için gerekli ön çalışmalar hemen başlatılamamış. İlk yeni para basımınaysa 1925 yılında karar verilmiş. Böylece, o zamanki belirli bankalardan birer temsilci seçile-

İlk yeni para 1927 yılında basılmış. Ancak, o dönemde henüz harf devrimi yapılmadığı için para üzerindeki yazılar Arapça ve Fransızca yazılmış.

Para koleksiyonu yaparken, paraların yıpranmasını önlemek için öncelikle uygun bir saklama kabı edinmek gerekiyor. Siz de, bunlardan edindikten sonra, yeni çıkan paralardan birer tane saklamakla işe başlayabilirsiniz.

rek bir komisyon kurulmuş. Zamanın Maliye Bakanı Abdülhalik Renda başkanlığındaki bu komisyon 9 ay çalışarak 1, 5, 10, 50, 100, 500 ve 1000 TL'lik kâğıt paraların bastırılmasını kararlaştırmış. Toplu halde basılan ve piyasaya sürülen para gruplarına "emisyon" deniyor. İlk bastırılan paralar da "birinci emisyon grubu" adı altında toplanıyor. Günümüze kadar toplam 7 emisyon grubu bastırıl-

1953 yılında basılan ve halk arasında mor binlik olarak adlandırılan 1000 TL'lik kâğıt paralar da bu dönemde basıldı. İnsanlar, mor binlik'le o dönemlerde küçük de olsa kendilerine bir bahçe satın alabiliyorlarmış.

Eski paralar, ülkenin ekonomik durumu, gelir kaynakları, değerleri, en önemli yapıları, doğa alanları gibi konularda, basıldıkları döneme ilişkin pek çok bilgi sağlar.

miş. Bunlardan birincisi, bir İngiliz firması tarafından bastırılmış. Ancak, o dönemde henüz harf devrimi yapılmadığı için para üzerindeki yazılar Arapça ve Fransızca yazılmış. Dönemin en büyük parası da 1000 TL'ymiş.

11 Haziran 1930 tarihinde, devletin artık bir bankası olması gerektiğine karar verilerek bir yıl sonra Merkez Bankası kurulmuş. 1937 yılında da, üzerinde Atatürk ve İnönü portreleri bulunan Türkçe yazılı paralar basılmış. Bunlara "ikinci emisyon grubu" paralar deniyor. O dönemde Türk Lirası İngiltere'de basılıyordu. Basılan kâğıt paralar Türkiye'ye gemilerle taşınıyordu. Elbette o dönemlerde tek güvenli yol buydu. Bu dönemde basılan paralarla ilgili ilginç bir olay, para taşıyan geminin batması. İkinci Dünya Savaşı sırasında, kâğıt paraları Türkiye'ye getiren gemi Pire Limanı'nda batırılmış. Geminin batmasıyla tüm paralar denize dökülmüş.

1940 - 44 yılları arasında basıldığı tahmin edilen bazı kâğıt paralar piyasaya sürülemedi. Bunlardan 50 kuruş, koleksiyoncular arasında "batan geminin parası" adıyla anılıyor.

Bu nedenle, üzerinde İnönü portresi bulunan 50 Kuruşluk ve 100 TL'lik kâğıt paralar hiç kullanılamamış. Ancak, bu paralar zamanla kıyılara vurmaya başlamış. Böylece, kullanılamasa da, koleksiyoncular için en değerli paralardan biri olmuş. Hatta, bu 50 kuruşluk kâğıt paraların adına da "batan geminin paraları" denmiş. Yine aynı dönemde 50 TL'lik kâğıt paralar da kullanılamamış. İngiltere'de Türk Lirası'nı basan bir İngiliz firmasını bombalanmasıyla bu paralar da zarar görmüş.

Bir sonraki kâğıt paralar, üzerinde Atatürk'ten sonra cumhurbaşkanı olan İnönü'nün portresiyle 1942 yılında basılmaya başlanmış ve 1947 yılına kadar kullanılmış. O dönemde de yine en büyük para 1000 TL'ymiş. 1947 - 48 yılları arasındaki bir yılda da, üzerinde yine İnönü portresi olan dördüncü emisyon grubu paralar kullanılmış.

1951 yılında beşinci emisyon grubu piyasaya sürülmüş. Bu dönemin önemli bir özelliği, o ana kadar Almanya, İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bastırılan kâğıt paraların

Yılbaşından sonra piyasaya sürülecek olan Yeni Türk Lirası.

bir kısmının artık Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından banknot matbaasında basılacak olmasıydı. Basılan ilk 'yerli para' 100 Türk Lirası oldu. Bu grubun paraları, 1971 yılına kadar kullanıldı. Halk arasında mor binlik olarak adlandırılan 1000 TL'lik kağıt paralar da bu dönemde basıldı. İnsanlar, mor binlikle o dönemlerde küçük de olsa kendilerine bir bahçe satın alabiliyorlarmış.

Yedinci emisyon grubunun en küçük parası olan ve 1979 yılında basılan 10 TL halk arasında çiklet parası olarak anılıyor.

Aldıkları kıymetli şeylerin fiyatını söylerken de mor binlik terimini kullanıyorlarmış.

En küçük para olan 5 TL'nin basıldığı altıncı emisyon grubu kâğıt paralar 1966 yılında kullanılmaya başlanmış. Türk Lirası'nın değerinin yavaş yavaş düştüğü 1979'lara kadar süren bu dönemde, yine basılan en büyük kâğıt para 1000 TL olarak kalmış. Bu paralar da 1983 yılına kadar kullanılmış.

1000 Türk Lirası, en büyük para olma özelliğini 7. emisyon grubu paraların çıkmasıyla kaybetti. Bu grupla, kâğıt paraların üzerinde yazan sıfırların sayısı giderek artmaya başladı. 1995 yılındaysa ilk 6 sıfırlı kâğıt para olan 1 milyon TL piyasaya çıktı. Sonrasındaysa, sırasıyla 5 milyon, 10 milyon ve 20 milyon Türk Liraları girdi yaşamımıza. Şimdiyse bu paralar yerlerini Yeni Türk Lirası'na bırakıyor. Üzerlerinde bir sürü sıfırın olmadığı kâğıt paralar, dedelerimizden masal gibi dinlediğimiz kurşlar giriyor tekrar yaşamımıza. 2005 yılında da bol sıfırlı paralarımızı görmeye devam edeceğiz. Ancak, 2006 yılından itibaren biz de artık çiklet ve çikolata paralarımızı kurşlarla hesaplayacağız. 25 kuruşa ekmek, kilosu 12 TL'ye et alacak, en beğendiğimiz ayakkabıyı alabilmek için 50 – 60 TL biriktireceğiz. Tıpkı, eskiden olduğu gibi.

Banu Binbaşaran Tüysüzöglü